

УДК 005.92:004

В.М. ГРИНЬОВА, д.е.н., професор, зав. кафедрою менеджменту,

М.М. САЛУН, к.е.н, доцент,

Харківський національний економічний університет

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ В СИСТЕМІ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ПІДПРИЄМСТВА

Стрімке зростання темпів науково-технічної революції і комп'ютеризації всіх сфер діяльності суспільства привели до виділення деяких понять, що здавалися буденними і тривіальними ще кілька років тому. Такими феноменами, що займають в нашому повсякденному житті все більш значуще місце, стають інформація і породжувані нею похідні поняття.

Експоненціальний приріст кількості інформації, циркулюючої сьогодні в світі, перетворив її з другорядного ресурсу на фактор, що вирішальним чином впливає практично на всі сфери суспільного життя, відображаючи тим самим зростаючу інформаційну залежність суспільства.

Загальносвітові тенденції постіндустріального розвитку, необхідність глибшого дослідження закономірностей функціонування ринку і практичні потреби суспільства висувають сьогодні на перший план проблеми залежності економічного прогресу від ефективності функціонування інформаційної підсистеми суспільства. Інформація, інтегруючи властивості предметів і засобів праці, стає одночасно основним ресурсом і важливим результатом виробничого процесу. Перехід до інформаційної економіки змінює характер функціонування традиційних галузей господарства, їх технологічні параметри стають похідними щодо економіко-інформаційних процесів. Інформаційний ресурс перетворюється на домінуючий чинник розвитку не тільки виробничої сфери, але і економічної системи в цілому, а інформаційна насиченість виступає об'єктивним критерієм досягнутої зрілості традиційних чинників виробництва.

У зв'язку з цим в сучасних економічних дослідженнях все частіше застосовуються такі поняття, що раніше не асоціювалися з економікою, як інформація, інформаційна сфера, інформаційне суспільство. Недооцінка, а тим більше заперечення інформаційного ресурсу як економічної категорії приводить до нерозуміння суті економічних процесів, які визначають сучасний тип технологічного способу виробництва.

Інформація завжди використовувалась людьми в господарській діяльності, зокрема, у вигляді відомостей про предмети і засоби праці, способи їх взаємодії, вона була важливою складовою частиною робочої сили у вигляді навичок, умінь, знань і т.д. До початку двадцятого століття розвиток галузей промисловості, що виробляють засоби переробки, зберігання і передачі інформації, значно розширило масштаби і підвищило ефективність використання різних видів інформації як ресурсу у виробничому процесі. Проте до останнього часу оцінити значення і визначити ступінь участі інформаційного ресурсу в цьому процесі було вельми складно. Тільки в умовах сучасного етапу розвитку НТП, коли інформаційний ресурс став займати виняткове місце в організації і функціонуванні національних господарств, стає очевидною необхідність і можливість усебічного наукового дослідження його економічної ролі.

Наявність ряду специфічних рис інформаційного ресурсу обумовлює його особливу роль в числі традиційних складових ресурсного потенціалу підприємства. Будучи самостійним ресурсом, інформаційний ресурс одночасно є інтеграційним чинником господарювання, елементи якого містяться в кожному з факторів виробництва, служать критерієм їх зрілості, умовою ефективного функціонування і взаємодії.

В зв'язку з цим з теоретичної і практичної точок зору актуальним є дослідження суті і природи інформаційного ресурсу, його ролі і місця в суспільному виробництві, що і є метою цієї статті.

Поняття «інформаційний ресурс» стало використовуватися наукою в першій половині ХХ століття. До перших його дослідників належать учені Н. Вінер, А. Н. Колмогоров, К. Шеннон, У. Ешбі, які зосередили свій аналіз на кількісному аспекті поняття на базі математичної теорії інформації.

Вслід за цим в літературі з'явилося достатньо багато підходів до аналізу інформації і

© В.М. Гриньова, М.М. Салун, 2011

інформаційного ресурсу стосовно економічної системи суспільства. Про інформацію як економічну категорію заявили У. Баумоль, Р. Саймон, К. Ерроу, які зробили дослідження поведінки учасників ринку залежно від їх інформованості. Одночасно Дж. Стіглер досліджував залежність ефективності ринків від кількості інформації, доступної агентам цих ринків. Зміст інформації як економічної категорії було досліджене А. Хартом при визначенні причин успіху діяльності фірм, що діють у сфері фінансів.

У другій половині ХХ століття в західних країнах з'явилася велика кількість монографій і наукових статей, що освітлювали окремі аспекти становлення і функціонування інформаційного суспільства. У розвитку теорії інформаційного суспільства внесли внесок Р. Дарендорф, Дж. Гелбрейт, Д. Белл, П. Страсеман, Т. Давенпорт, Л. Туроу, П. Друкер, Ф. Фукуяма, М. Кастельс, Ф. Уебстер, Д. Урсул.

Термін «інформаційне суспільство» практично одночасно на початку 60-х років минулого століття запропонували Ф. Махлуп (США) і Т. Умесао (Японія). У 70-80-і рр. цю концепцію інтенсивно розвинули М. Порат, Т. Стоуньєр, Р. Катц і ін.

Сьогодні, як і в 70-і роки, можна говорити лише про тенденції становлення інформаційного суспільства навіть в розвинених країнах. Більш того, не дивлячись на обширний теоретичний апарат, залишається ще безліч невирішених питань методологічного характеру в теорії інформаційного суспільства. Все ще не сформована адекватна термінологічна база теорії інформаційного суспільства, яка повною мірою розкриває його суть; не розроблена система критеріїв, які б відображали перехід від індустріального суспільства до інформаційного. Останнім часом виникла необхідність в створенні комплексної методології оцінки рівня інформатизації сучасного суспільства, яка враховувала б особливості окремо взятої держави.

Оперуючи такими поняттями, як «інформаційне суспільство» і «інформаційна економіка», багато дослідників часто вживають їх як тотожні, тим часом, кожне з них несе власне смислове навантаження.

Інформаційне суспільство – філософський термін, що позначає високий ступінь розвитку суспільства, головною і визначаючою цінністю якого є інформація; послідовник індустріального суспільства; об'єкт дослідження філософів і соціологів. Ключовим елементом

інформаційного суспільства є інформаційна інфраструктура – сукупність засобів з обробки і розповсюдження інформації, об'єднана в телекомунікаційні мережі, що стає базою для надання практично всіх інформаційних послуг.

Інформаційна економіка – фундамент постіндустріального суспільства – філософсько-економічний термін, що позначає особливий тип економіки, в якому інформація є визначальним продуктивним ресурсом, а в структурі зайнятих переважаючою категорією є працівники розумової праці.

Розвиток останньої означає для кожної країни світу в цілому радикальну трансформацію практично всіх сфер життєдіяльності – це модифікація галузевої структури національної і світової економіки, зміни в змісті праці, перетворення в професійно-кваліфікаційній структурі зайнятих, поява нових форм суспільного і особистого споживання, інтенсифікація спілкування, перебудова систем організації і стимулювання праці, прискорення процесів демократизації і гуманізації в соціально-політичному житті і багато що інше.

Найбільший інтерес, на наш погляд, представляє дослідження інформації з позицій її положення в системі продуктивних сил, виробництва і споживання в суспільстві, оскільки саме в цій якості інформація виконує свою економічну функцію і головну роль в інформаційній економіці.

Роль інформації в економіці виявляється в наступному:

по-перше, це прискорення передачі повідомлень, зв'язку.

по-друге, ефективне розповсюдження економічних даних як суспільних, так і індивідуальних.

по-третє, швидке розповсюдження електронних комунікацій у фінансовому секторі і автоматизація багатьох ручних, машино-ручних та машинних процесів, що, відповідно, викликає зміни в типах кваліфікації персоналу підприємства.

Слід при цьому відзначити, що саме поняття «інформація» не має однозначного наукового визначення. Проведений аналіз різноманіття визначень поняття інформація [1, 2, 3] дозволив виділити два основні підходи: представлення її в практичному аспекті і як загальнонауковий феномен. У ширшому розумінні інформація, разом з матерією і енергією, є однією з трьох фундаментальних взаємозв'язаних субстанцій універсуму і розуміється як міра організації, властива матеріальним об'єктам. З

практичної ж точки зору інформацію можна визначити як зменшення невизначеності, аж до повної детермінованості.

Таким чином, суть інформаційного ресурсу як економічної категорії виражає відносини з приводу використання фізично доступної, семантично адекватної і потенційно корисної сукупності даних природного, правового, наукового, соціально-економічного походження у виробництві, розподілі, обміні і споживанні, що служить науковою основою створення принципово нових механізмів оптимізації виробничих відносин в сучасній економічній системі з метою підвищення ефективності її функціонування.

Основними властивостями інформаційного ресурсу є дихотомія поширеності і рідкості. З одного боку, інформацію легко тиражувати, вона не знищується, а, навпаки, самостійно зростає в процесі споживання. В той же час, вона є рідкісним ресурсом завдяки унікальності процесу її виробництва і використання, головним суб'єктом якого виступає людина.

Можна виділити такі якості інформаційних ресурсів, як точність, своєчасність, достовірність. Важливою особливістю інформаційних ресурсів є те, що вони носять "подвійний" характер. З одного боку, на входах і виходах системи управління ми бачимо інформацію, тобто щось нематеріальне, невідчутне, а з іншого боку, цей ідеальний процес на всіх етапах здійснюється тільки в матеріальному середовищі, за участю речовинно-енергетичних агентів інформаційного виробництва.

Інформаційні ресурси можна класифікувати (рис. 1):

за джерелом виникнення (зовнішні і внутрішні);

за видом інформації (документи як ресурси: дані на папері, магнітні, оптичні носії комп'ютерів; ресурси зв'язку і передачі даних: технічні засоби зв'язку, що включають телефон, мережі передачі даних, засоби зв'язку, факсиміле, і т.д.; ресурси обробки даних: створені людиною процеси).

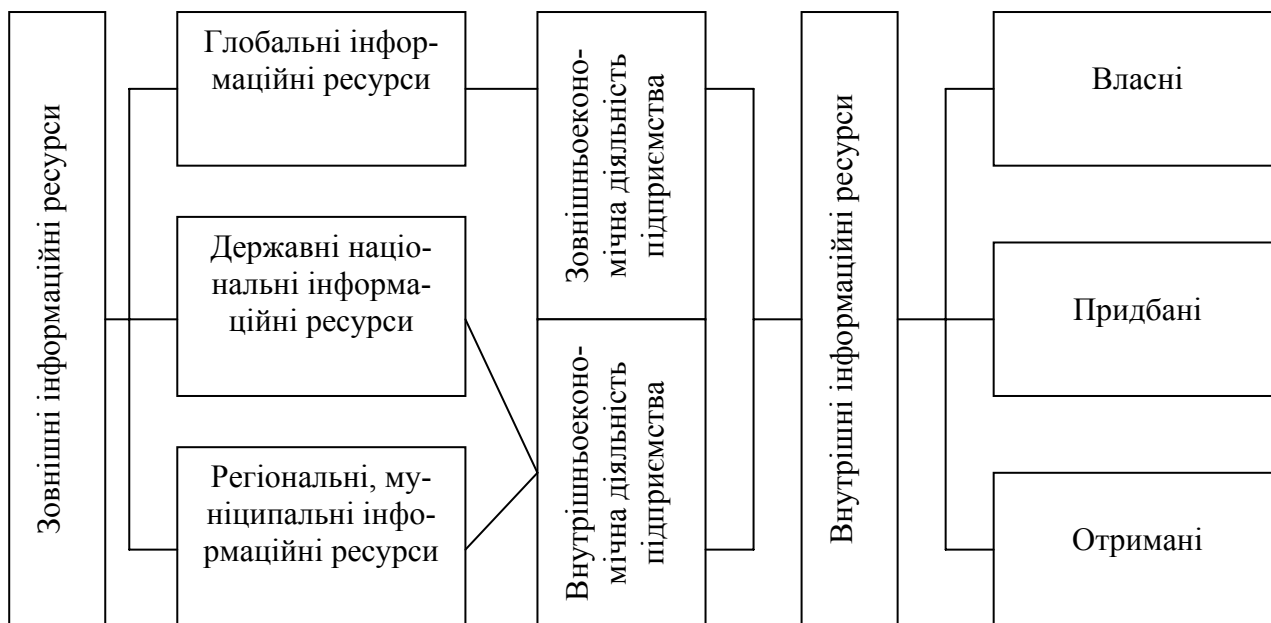

Рис. 1. Класифікація інформаційних ресурсів підприємства

Дослідження інформаційного ресурсу і його впливу на економічні процеси неминує стикається з проблемою відтворення інформації і її кругообігом. Один з шляхів вирішення цієї проблеми полягає в узагальненні співвідношення знання і інформації. В цьому випадку

із загального поля інформації виділяється деяка частина – знання, під яким розуміється сукупність всієї накопиченої людством інформації, що є або загальнодоступною, досяжною і такою, що не вимагає прямих фінансових витрат на придбання.

Процес створення інформаційних товарів і послуг, у багатьох випадках, має не творчу форму створення абсолютно нової інформації, а є процесом переробки вже існуючого знання залежно від кон'юнктурних суспільних або індивідуальних потреб. При цьому товарну форму і вартісну оцінку знаходить лише невелика частина циркулюючої в суспільстві інформації.

Іншим важливим висновком із співвідношення інформації і знання є те, що з абстрактної точки зору інформація не може застаріти. Фізичний знос інформації фактично визначається лише фізичним зносом її матеріального носія. Моральному зносу інформація піддається лише для окремого конкретного економічного суб'єкта, оскільки у будь-який момент часу існує хоч би одна людина, яка не володіє даною інформацією. З урахуванням постійного відтворення людей і постійної дії фактору часу можна говорити лише про відносний моральний знос інформації. Разом з тим, будь-яка незатребувана в даний момент часу і в даній точці простору інформація перетворюється на знання – суспільне благо, доступне всім економічним суб'єктам.

Тоді весь процес інформаційного обертання можна за відомою аналогією формалізувати в наступному вигляді:

Інформація → Знання → Інформація'

Таким чином, можна говорити про наявність у інформаційних ресурсів не тільки власного виробничого, але і відтворювального процесів, оскільки інформація може перетікати в знання, а потім знову в конкретну інформацію і так до безкінечності. Основною відмінністю цих взаємопов'язаних категорій є те, що можна виділити чітко персоніфікованого власника у інформації (інформаційних продуктів, послуг) і наявність всіх основних рис суспільного блага – а, отже, і відсутність конкретного власника – у знання.

Якщо розглядати виробничі чинники (трудові, матеріальні, фінансові ресурси) через призму історичного розвитку суспільства, то стає ясным, що поступово одні чинники стають

менш значущими, поступаючись пріоритетом іншим – більш молодим. Цей процес може бути пов'язаний з граничною віддачею, що зменшується, від використання «традиційних» чинників, тому сьогодні саме інформація і організація визначають розвиток економічної системи після досягнення критичного рівня споживання праці, землі і капіталу.

Такий підхід до зіставлення загальних виробничих факторів дозволяє припустити наявність визначальної залежності типу суспільного розвитку від значущості фактору. Тоді доіндустріальному суспільству відповідатимуть матеріальні і трудові ресурси, індустріальному – фінансові ресурси, постіндустріальному – організаційні, а інформаційному – інформаційні ресурси.

Таким чином, в умовах трансформації постіндустріального суспільства в інформаційне, інформаційний ресурс перетворюється на провідний загальний виробничий фактор, а діяльність по збору, передачі, зберіганню, обробці і аналізу інформації стає однією з найбільш значущих сфер суспільного виробництва. Це дозволяє припустити, що саме інформаційний шлях розвитку є магістральним напрямом розвитку постіндустріальної економіки.

Література

1. Берсуцкий А.Я. Управление ресурсным потенциалом предприятия: модели и методы : монография / А.Я. Берсуцкий; Донец. Нац. Ун-т. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – 186 с.
2. Иванов М. И., Бреславцев О. В., Хижняк Л. Т., Левина О. В., Михальська В. О. Ресурси підприємства: забезпечення і збереження / НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк : ІЕП НАН України, 1999. – 92с.
3. Хаматова Л. А. Экономика предприятия. Экономические ресурсы предприятия. – М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2003. – 154с.

Статья поступила в редакцию 24.03.2011